

(Hizb-ut Tahrir Emiri Celil Âlim Ata İbn Halil Ebu Raşta Tarafından Facebook Sayfası
Takipçilerinin “Fıkhi” Sorularına Verilen Cevaplar Silsilesi)

Soru-Cevap

İslam’da Şirket, Tüzel Kişilik Değildir

Abu Rashed’e

Soru:

Celil Şeyhimiz, Esselamu Aleykum ve Rahmetullahi ve Berekâtuh. Cevap vermeniz ümidiyle size bazı sorular soruyorum; Allah sizi bizim adımıza en hayırlı bir şekilde mükâfatlandırsın ve sizin elinizle zafer ve iktidar nasip etsin. Şüphesiz O, işiten ve icabet edendir.

1) Şirketler, fabrikalar ve markalar.

İslam’daki şirketlerde bir bedenın olması gerektiğini biliyoruz; örneğin elektrikli veya elektronik aletler üreten bir fabrika kurmak maksadıyla bir şirket kurulur, bu şirket ve fabrikası piyasada tanınmış bir marka haline gelir, sonra da şirket sahiplerinde bunları satma isteği hasıl olursa:

a) İslam’da, kapitalizmdeki hisseler (hisse senetleri) dışında “şirketin piyasa değeri” diye bir şey var mıdır?

b) Fabrikayı satarken markanın bir değeri var mıdır?

c) Marka fabrikaya mı yoksa şirkete mi aittir; yani şirket varlığını sürdürdüğü halde fabrikalarından birinin veya cihazlarından birinin üretim hattının satılması halinde fiyatın belirlenmesinde muteber olan nedir?

d) Şirketin dağılması durumunda, markaya ne olacak?

e) Şirkete bağlı fabrikanın ihracat ve ithalatları olacaktır; örneğin hammadde tedarikçilerine vadesi gelen borçları olabilir veya tüccarlar üzerinde farklı vadeleri gelen paraları olabilir; üretim olduğu sürece bunun sürekli devam eden bir süreç olduğu bilinmekle birlikte satıştan önce borç ve alacakları “sıfırlamak” gerekir mi?

f) Fabrika satıldığında çalışanlar ve onların şirketle olan sözleşmeleri ne olacak?

2) Hizmet şirketleri.

Hizmet verdikleri için kurulması büyük sermaye gerektirmeyen şirketler de vardır; buna örnek, bir fikre dayalı olan yazılım şirketleridir; zira bir veya daha fazla program veya uygulamayı çalıştırıp onu piyasada satıyorsunuz; bu uygulamanın (sadece belirli bir işlevi yerine getiren yazılım kodları) vardır ve bu uygulamanın da çok sayıda kullanıcısı bulunmaktadır; dolayısıyla bu şirketin, buna dayalı olarak büyük bir piyasa değeri olabiliyor. Nitekim bu uygulama başka bir tarafa (başka bir şirkete) satıldığında bu şirket, fikri ve yazılım kodlarının satırlarını satıyor; böylece satıştan sonra onu kullanma, dolayısıyla ona benzer bir şey (yani fikir) üretme hakkına sahip olmuyor. Buna örnek, arabanın bir yerden başka bir yere gideceği yolu hesaplayan, en iyi rotaları ve varış zamanını seçen ve benzeri bir uygulamadır... Böyle bir vakıa ile İslam’da nasıl muamele edilmektedir?

Cevap:

Ve Aleykumselam ve Rahmetullahi ve Berekâtuh.

Öncelikle bizim için yapmış olduğunuz güzel duadan dolayı Allah sizden razı olsun, biz de size daha hayırlısıyla dua ediyoruz.

Birincisi: Çok sayıdaki sorunuza cevap vermeden önce İslam'daki şirketlerin kapitalist sistemdeki şirketlerden farklı olduğunu belirtmek isterim. Şeriata göre şirket, (iki veya daha fazla kişinin, kazanç sağlamak amacı ile mâli bir iş yapmak üzere aralarında yaptıkları bir akittir/sözleşmedir.) İslam'da şirket, bu sıfatlardan biriyle tasarrufta bulunabileceği tüzel bir kişilik değildir; aksi takdirde bu tasarruf şeriata göre batıl olur. Bilakis şirket, tasarrufta bulunan bir bedenin olması gereken kişisel bir varlıktır. Nitekim bu konuyu, İktisat Nizamı kitabında anonim şirketleri ve bunların batıl olduğunu incelerken açıkladık ve şöyle dedik:

[... Şirket, malda tasarruf üzerine yapılan bir sözleşmedir. Şirket aracılığı ile malın geliştirilmesi ve çoğaltılması, mülkün çoğaltılması ve geliştirilmesidir. Mülkün geliştirilmesi ise şerî tasarruflardan bir tasarruftur. **Şerî tasarrufların hepsi sözlü tasarruflardır. Bu ise sermayeden değil kişiden kaynaklanır. Mülkün çoğaltılması ve geliştirilmesi mutlaka tasarrufa sahip kişi tarafından olmalıdır. Yani sermaye tarafından değil, bir şahıs tarafından olmalıdır...**

Dolayısıyla tüzel kişilik vasfıyla şirketten kaynaklanan tasarruflar şeriata göre batıldır; Çünkü tasarrufların muayyen bir şahıstan yani insandan kaynaklanması gereklidir. Bu şahsın da tasarruf yetkisine sahip olması gerekir...

Halbuki şeriata göre tasarruf hakkı ancak baliğ, akıllı ya da akıllı ve mümeyyiz özelliğine sahip, tasarruf ehliyetine sahip gerçek kişi, insan tarafından kullanılır. Bu şekilde meydana gelmeyen her tasarruf şeriata göre bâtıldır. Tasarruf hakkının manevi şahsiyete (tüzel kişiliğe) dayandırılması caiz değildir. Bilakis tasarruf yetkisinin tasarruf ehliyetine sahip olan bir insana dayanması gerekir...] Bitti.

Diğer bir ifadeyle İslam'da şirketin işleri ve faaliyetleri bizzat şirketten ve ortaklarından ayrılamaz. Dolayısıyla şirket bir şey, faaliyetleri ve işleri başka bir şey olmaz... Ancak sormuş olduğunuz soruların bazıları Batılı şirketlerin pratik vakıasından etkilenmiş gibi görünüyor; zira onların bazı faaliyetleri bundan ayrı olabilir. Örneğin şirketin, fabrikalarından ayrı tüzel (manevi) bir kişiliği vardır... Bu ise şeriata göre olan bir şirkette tasavvur edilemeyecek bir şeydir. Bilakis şeriata göre olan şirket, ortaklardan, özellikle de beden ortaklığından ayrılmadığı gibi onun işlerinden ve faaliyetlerinden de ayrılmaz; çünkü şirket sözleşmesi, bu iş ve faaliyetlere odaklıdır...

İkincisi: Sorularınızın cevapları:

İslam'da şirket ismiyle müsemma olup alınıp satılmaz, bilakis şerî olarak ortakların ittifakıyla ile tasfiye edilebilir ve maddi varlıkları ve karları, katılım miktarlarına göre ortaklar arasında paylaştırılır ve daha sonra şirket sona erer, yani varlığı sona erip başka bir odağa satılmaz, şirket adı ve sıfatıyla varlığını sürdürür, ancak onu satın alanlar idare ederler! Dolayısıyla şirketin zati bir değeri yoktur; çünkü şirket, (iki veya daha fazla kişinin, kazanç sağlamak amacı ile mâli bir iş yapmak üzere aralarında yaptıkları bir akittir-sözleşmedir.) Yani İslam'da şirket, **ortaklık ve iştirak etmek olup** kapitalist sistemin bazı şekillerinde olduğu gibi **sahiplerinden ayrı olan tüzel bir kişilik değildir...** Alınıp satılmasına gince; şeriata göre binalar, makineler, üretim yeri ve kalitesi ve benzerleri gibi şirketin mülkiyetleri üzerinde alıcı ve satıcının bir anlaşmaya varması mümkündür... Şayet satış gerçekleşirse eski şirket ve sahipleri sona ermiş ve yeni sahipleriyle birlikte yeni bir şirket kurulmuş olur...

2- Fabrikanın veya (şirketin piyasa değeri) olarak adlandırdığınız şey, fabrika veya şirkete, fabrika veya şirket varlıklarının değerinden daha fazla değer kazandıran ticari logo, marka, itibar, müşteriler ve benzerleri gibi şeriata mubah kıldığı hususlardan kaynaklanıyorsa bu durumda, fabrika satıldığında veya ortaklardan biri ayrılmak istediğinde, şirket veya fabrikanın hakları takdir edilirken dikkate alınabilir... Ama fikri mülkiyet ve benzeri gibi mubah olmayan hususlardan kaynaklanıyorsa, yukarıda belirtilen değerlendirme sırasında dikkate alınması caiz değildir.

3- Bir şirketin fabrikalarından birinin ürünleri üzerinde benimsediği ticari bir logo veya marka varsa ve bunların üzerinde de şirketin adı değil de sadece fabrikanın adı bulunuyorsa, o fabrikayı satmak istediğinde, fabrikaya bağlı olan ticari logo ve markayı da satar; ancak ticari logo ve marka, satışı yapılan şirketin adını taşıyorsa, şirketin satışı ile birlikte son bulur.

4- Bahsettiğimiz gibi marka, malı üreten kuruluşu ifade eder ve değerini de malın kalitesinden ve malı üretenin piyasada elde ettiği itibardan alır... Malı üreten şirketin dağılması (feshedilmesi) ve üretimin sona ermesiyle, şirketin dağılmasına bağlı olarak markanın da bir hükmü kalmaz; dolayısıyla herhangi birinin onu kendisine mal etmesi doğru değildir; çünkü kendisine ait değildir... Ancak ortaklardan birinin şirketten ayrılmak istemesi halinde, ayrılan ortağa şirketteki hakkının verilmesi için şirketin mal varlığı değerlendirilirken markanın değeri de hesaba katılabilir.

5- Şu sorunuza gelince: (Şirkete bağlı fabrikanın ihracat ve ithalatları olacaktır; örneğin hammadde tedarikçilerine vadesi gelen borçları olabilir veya tüccarlar üzerinde farklı vadeleri gelen paraları olabilir; üretim olduğu sürece bunun sürekli devam eden bir süreç olduğu bilinmekle birlikte satıştan önce borç ve alacakları "sıfırlamak" gerekir mi?); İslam'da fabrika şirketten ayrı olmayıp onun işi veya işlerinden biridir ve borcu olan da fabrika değildir; çünkü fabrika bağımsız bir varlık değildir, bilakis sadece bir iş ve maddi bir faaliyettir. Dolayısıyla başkalarına borcu olan veya başkalarının kendisine borcu olan, kendi işi veya kendi işlerinden biri olan fabrikası olan şirkettir. Bu yüzden fabrika satıldığında, bina, üretim araçları ve ona bağlı olan her şey satılmış olur. Ancak şirketin zimmetinde olduğu haklar ve şirketin sahip olduğu haklar, fabrikanın satılması konusunda uzak bir şekilde şirket tarafından ilgili yönle tasfiye edilmelidir. Dolayısıyla kapitalist sistemde olduğu gibi fabrikanın borçları ve alacaklarıyla birlikte satılması şer'an doğru değildir.

6- Şu sorunuza gelince: (Fabrika satıldığında çalışanlar ve onların şirketle olan sözleşmeleri ne olacak?); şeriata göre bu çalışanların sözleşmeleri, şirkettir; çünkü fabrika, tasarruf sahibi bir varlık değildir, aksine sadece şirketin işi veya onun işlerinden biridir. Dolayısıyla şirketin, çalışmış oldukları fabrikayı satması durumunda, fabrikanın satışıyla birlikte onun yeri de sona ereceği için işçilerin fabrikadaki işleri de sona erer. Bu durumda şirket onlara, kira sözleşmeleri sona erinceye kadar kalmaları için şirketin bünyesinde olan işlerin diğer alanlarında başka işler de verebilir, onları çalıştırmaksızın geri kalan kira süreleri için ücretlerini ödeyebilir veya çalışanların deneyimleri nedeniyle kendisi için uygun görmesi halinde fabrikanın yeni sahibinin yeni sözleşmeler yapması için onlarla anlaşarak kendisiyle olan sözleşmelerine son da verebilir... Bunların tamamı tarafların anlaşmasına bağlıdır... Her halükarda bu çalışanların kira sözleşmeleri, süresi bitinceye kadar şirketteki geçerliliğini korur. Zira İslam'da kira sözleşmeleri bağlayıcıdır, belli bir süreyle sınırlı olması gerekir ve yenilenmediği takdirde bu sürenin sona ermesiyle son bulur.

7- Yazılım şirketleri ve uygulamalarla ilgili sorunuza gelince; yazılımlar (programlar) ve uygulamalar, kendisinden menfaat elde edilen ürünlerdir; dolayısıyla bunların satışı şer'an caizdir; yani bir program veya uygulama geliştiren bir şirket, ilgili bilgi ve kodları vermek amacıyla program veya uygulamanın aslını başka bir tarafa satabilir. Bu durumda programı veya uygulamayı ilk satan şirketin, onu ve aslını sattığı, yani uygulamanın dayandığı fikri sattığı ve satış sözleşmesinde onu kullanmamayı taahhüt ettiği sürece bu program veya uygulamayı kullanmaya devam etmesi şer'an caiz değildir.

Umarım bu cevap yeterli olmuştur. Bilen ve hüküm verenlerin en hayırlısı Allah'tır.

Kardeşiniz

Ata İbn Halil Ebu Raşta

H. 28 Rabi'u'l Evvel 1444

M. 24/10/2022

Cevaba, Emir'in (Allah onu korusun) web sitesinden bağlanabilirsiniz:

<https://archive.hizb-ut-tahrir.info/arabic/index.php/HTAmeer/QAsingle/4295/>